

OLLI HERRANEN

Sameiden vesien profeetta

Eetu Viren & Jussi Vähämäki, *Perinnöttömien perinne. Marx ilman marxismia*. Tutkijaliitto, Helsinki 2011. 230 s.

Perinnöttömien perinteen tarkoitus on käsitellä Marxia ilman sosialismin peikkaa ("mi' hyytävi veren") ja akateemisen patsastelun ulkopuolella. Se haluaa puhdistaa marxismien kuonan saastuttaman ajattelijan ja kutsuu analysoimaan 2000-luvun kapitalismia Marxia hyödyntäen. Mukana tarkasteluissa kulkevat niin ranskalaisajattelijat Deleuze, Guattari ja Foucault kuin situationistit ja italomarxilaiset. Teoksen pohjavire on vahvasti yksilökeskeinen, mutta se haastaa lukijan tarkastelemaan myös koko yhteiskuntaa kapitalismille alisteisena.

Työläissubjektin aktiivinen luominen

Kaiken kapitalismin juurena on yksilön pakottaminen palkkatyöstä riippuvaiseksi riistämällä häneltä mahdollisuus tuotantovälineiden suoraan hyödyntämiseen. Työläisen hyväksyessä oman alisteisen asemansa hän hakeutuu pakotetun vapaaehtoisena markkinoille myymään työvoimaansa. Palkkana tienattava raha on aina työläiselle niukkaa ja merkittävä pääoman strategia onkin tehdä tästä niukkuudesta työläisen elämää ensisijaisesti määrittelevä tekijä. Työläissubjekti on syntynyt.

Kirjan vahva subjektivismi seuraa työläisen kontrolloimiseen kehittyneiden vallankäytön mekanismien tarkastelusta. Työläissubjektia luodaan kaikilla elämän osa-alueilla, ja yksi pääoman aktiivisia strategioita on työläisen vapaan liikkuvuuden kontrollointi ja vapaa-ajan toiminnan tuottaman lisäarvon hyödyntäminen. Kirjoittajien mukaan nykypitalismissa on olennaista työläisen koko elämän haltuunotto erilaisten luottojärjestelmien, biohallitun luovan talouden ja finanssi-markkinoiden välityksellä.

Työmarkkinoiden ulkopuolella syntyvää lisäarvoa ei kupata ainoastaan naisen suorittamasta hoiva-työstä, kuten jälkeläisten kasvattamisesta ja työssäkävyn miehen työkyvyn ylläpitämisestä. Tietointensivisessä taloudessa pääoman strategia on sekoittaa työn ja vapaa-ajan erot sekä tuoda mahdollisimman paljon lisäarvoa tuottavaa työtä markkinajärjestelmän ulkopuolella tapahtuvaan puuhasteluun. Kapitalisti siis tunkee näppinsä työläisen jokapäiväiseen elämään yhä ahnaammin ja useammassa paikoissa.

Nämä työn instituutioiden muutokset ovat kirjan kiinnostavinta antia. Palkkatöiden limittyminen koulutuksen ja harrastusten kanssa on tärkeä huomio, josta alkaa olla jo vahvaa empiiristä näyttöä. Erilaiset opiskelijoille suunnatut ajatushautomot ja tietoteknisillä aloilla tarvittava harrastuneisuus ovat selvästi sitä Vähämäen ja Virenin hahmottelemaa lisätyötä, jonka hyödyt valuvat lopulta porvarin pussiin.

Työ yhteiskunnallisena suhteena

Kirjoittajille työ on marxilaisittain ontologinen käsite. Työn tavaraisältöjen pohtiminen on heidän mukaansa turhaa, koska työn keskeinen ulottuvuus on sen muodostamat sosiaaliset suhteet eli ne tavat, joilla hallitseva luokka organisoii tuotantoa. Tämä on nähdäkseni oikea tulkinta, sillä olihan Marxin ansio nimenomaan kapitalistisen tuotantotavan tuottamien suhteiden esiintuominen eikä vänkääminen tuotantoprosessin lopputuotteen jakamisesta. Nykypitalismissa riisto tapahtuu kirjoittajien mukaan myös rajattomissa tiloissa, joilla viitataan niihin työn organisoimisen institutio-naalisiin muutoksiin, joissa ihmisten välinen toiminta saadaan ajasta ja

paikasta riippumatta tuottamaan pääomalle sen alati hamuamaa arvonlisää.

Johtopäätöksenä tästä kirja esittää, että "[n]ykyinen talous- tai finanssikriisi tuokin esiin palkkatyön kriisin tuotannon organisoimisen muotona" (73). Olen samaa mieltä, mutta väitän, että se tuo myös esiin materiaalsen ja immateriaalsen tuotannon epäsuhtaan, joka konkretisoituu ihmisten reaalisesti kokemaksi hyödykkeiden niukkuudeksi. Vaikka kirjoittajat tunnustavat tämän epäsuhtaan oireena talouden finanssialisoitumisesta, työn tarkasteleminen puhtaasti yhteiskunnallisena suhteena ei nähdäkseni tee oikeutta materiaaliselle todellisuudelle.

Tuotannon tavaraisällöt eivät ole kapitalismin jatkuvuuden kannalta yhdentekeviä. Normaalihyödykkeisiin kuten ruokaan ja asumiseen keskittyvän tuotannon rooli on merkittävä tekijä taloudessa, sillä onhan ihmisten kokemuksellinen arki aina sidoksissa heidän konkreettisiin elinolosuhteisiinsa. Vaikka esimerkiksi koulutuksen merkitys globaalin kapitalismin kehityksessä on ollut jatkuvasti kasvava, pelkkien kielellisten ja kommunikatiivisten taitojen nostaminen kapitalismille ensisijaisen tärkeiksi kyvyiksi on kiistanalaista. Tämänkin talouskriisin keskellä korkeakoulutus on joutunut suorastaan syytettyjen penkille, koska se tuottaa liikaa "tuottamattoman työn" tekijöitä. Nähdäkseni tämän näkökulman ei tarvitse olla työn ontologisoimisen kanssa ristiriidassa, vaan se voisi asettua osaksi tarkastelua ja täydentää niitä.

Miksi "perinnöttömien perinne"?

Koska proletariaatti ei jätä jälkeensä kuin jälkeläisensä, siis perinteen ilman varsinaista perintöä. Proletari-

aatti on suhteessa pääomaan oikeudeton, omaisuudeton ja moraalisesti koditon liike, joka on ratkaisemattomassa ristiriidassa porvarillisen yhteiskunnan kanssa. Se on aina tuomittu ottamaan pääomalle alisteisen työläissubjektin aseman yhteiskunnassa. Tämän alistussuhteen ylittämiseksi tarvitaan sosialismin ongelmista vapaata kommunismia, jota Marx edusti.

Proletariaatin tavoite oli Marxille palkkatyöstä vapautuminen. Tämä näkemys on kirjoittajien mukaan ”asetettava vastakkaiseksi kaikelle työetiikalle, joka on tunnettava takaisin sen työväenliikkeelle lahjoittaneen kristillisen pastorin peräsuoleen sekä vasemmiston mustasukkaisesti varjeleman valtion kurkkuun” (26). Kaikelle porvarillisen yhteiskunnan tarjoamalle työetiikalle on siis käännettävä selkä pakenemalla niistä tiloista, joissa pääoma työntää ahnaat näppinsä

työläisen elämään. On myös luovuttava kaikesta valtiolähtöisestä nykyvasemmistolaisuudesta, jonka ajan kirjoittajat katsovat auttamattomasti olevan ohitse.

Teos keskustelee oivaltavasti nykyvasemmiston ongelmista, mutta kompastelee samalla pahan kerran rakentamalla itse sellaisen sosialismin peikon – valtiota, ay-liikettä ja reformeja kumartavan vasemmistokonseptin –, jota en ainakaan itse todellisuudesta tunnista. Kirjoittajat eivät pyrkimyksensä huolimatta pysty ohittamaan sitä Marxin yllä leijailevaa haamua, josta he yrittävät irtautua. Tämä ei kuitenkaan tee kirjan maalilemmiä kommunistisia luokkataistelustrategioita yhtään vähempää kiinnostaviksi.

Kaikesta eteerisyydestään huolimatta Vähämäen ja Virenin ehdottamat työstä pakenemisen strategiat ja moraalille haistattelun muodot tuntuvat raikkaan nihilistisiltä. Ny-

kyisen arvo-, vastuu- ja työmoraalipuheen keskellä ne pistävät jopa hylkelymään. Ne eivät ole vain metafysisistä hahmoista, vaan vahvoja vihjauksia siitä, mitä kaikkia yhteiskunnallisen toiminnan ja tuotannon periaatteita voitaisiin haluttaessa organisoida poliittisesti toisin. Kirjan yksi vahvuus onkin haastaa ajattelemaan todella arkipäiväisiä asioita vaihtoehtoisella tavalla – aivan kuten sameiden vesien profeetta Marx teki.

Kirja ei tyhjene edellä esitelyihin teemoihin. Teksti on kauttaaltaan älyllisesti rikasta ja summaa Marxin ajattelua huomattavan laajasti. Se on olemukseltaan varsin kulmikas, eikä edes Marxin esituntemus tee siitä kaikin paikoin helposti avautuvaa; kirja liikkuu hieman myös takakan- nassa mainitun akateemisen patsastelun rajoilla. Toisaalta kirjoittajat haistattavat tyyliin uskollisena pitkä trendikkäille helppouden vaatimuksille.

HEIKKI KUJANSIVU

Kertomuksellisen käänteen filosofiaa

Hanna Meretoja, *The French Narrative Turn. From the Problematization of Narrative Subjectivity in Alain Robbe-Grillet's Dans le labyrinthe to Its Hermeneutic Rehabilitation in Michel Tournier's Le Roi des Aulnes*. Turun yliopiston julkaisuja B: 329. Turun yliopisto, Turku 2010. 337 s.

Viime vuosina kulttuuri- ja yhteiskuntatieteissä on paljon puhuttu kertomuksellisesta käänteestä. Hanna Meretojan ranskalaisen kirjallisuuden kertomuksellista käännettä käsittelevä väitöskirja palauttaa käsitteen itse kirjallisuuteen ja sen tutkimukseen. Työn perusväite on, että ranskalaisessa kertomakirjallisuudessa tapahtui 1970- ja 1980-luvuilla tarinoiden paluu. Kirjallisuuden sallittiin taas kertoa tarinoita. Samalla keskeiseksi tuli ajatus uudeltaisesta kertomuk-

sellisuuteen perustuvasta subjektiudesta. Tämä paluu ilmeni esimerkiksi Michel Tournierin ja J.-M. G. Le Clézian teosten nousussa kirjallisuuden keskiöön, jota aiemmin hallitsivat uuden romaanin edustajat.

Meretojan tutkimus on viime vuosien filosofisesti kiinnostavimpia kirjallisuustieteellisiä väitöskirjoja. Se on myös aiheensa ja aineistonsa käsittelyn osalta kirjallisuudenfilosofinen tutkimus, jossa tekijä kertomuksellisen subjektin käsitteeseen keskittyen lukee aineistoaan suh-

teuttamalla sitä erilaisiin filosofiin käsityksiin. Työ on yleisesti ottaen erinomainen ja mainiosti kirjoitettu väitöstutkimus ottaen huomioon lajityypiltä meillä edellytetyt muodolliset seikat, oppineisuuden osoittamiset ja muut pakolliset kunnianosoitukset. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole arvioida tutkimusta yksityiskohtaisemmin väitöskirjana vaan keskittyä lyhyesti pariin tutkimuksen ansiokkaasti esiin nostamaan asiaky- symykseen.